

alueraportti
Keski-Suomen museo
Saarijärven keskusta-alueen täydennysinventointi

SAARIJÄRVI
SAARIJÄRVI
ILOLANTIE ALUE



Kuva Ilo-lantien alkupäästä Säästölästä eteenpäin. Vasemmalla harmaa rakennuksen kulma on S-liikkeen uudisrakennuksen. Etualalla näkyy Kaivokangas- kiinteistö oikealla ja vasemmalla Tervalan liikerakennusta. (Saija Silen 12.11.2008)



Ilo-lantien aluerajaus Keski-Suomen museon inventoinnin yhteydessä vuonna 1988.



0 500 m

taustakartta Maanmittauslaitos WMTS 2017

pääas. kunta: Saarijärvi
pääas. kylä: Saarijärvi
laji: ei määritelty
tyyppi: taajamaympäristö
arvotus: ei määritelty

alueen sisältämät kohteet:

Gummerus-liikerakennus eli Tourula

Huvila, Entinen Wahlmannin huvila, Ilolantie 10

Ilola

Puistokoti

Seurahuone ympäristöineen

Säästölä

Tervalan liikerakennus

Uusi -Säästölä

kuvaus:

Ilolantie alkaa kirkon parkkipaikan ja S-marketin tonttien kohtauspaikasta Paavontieltä. Ilolantie kulkee pääosin valtatie 13:n (Kokkolantien) suuntaisesti nykyisen keskusta-alueen reunamilla, aktiivisen liikekeskustan rajalla. Ilolantie on Saarijärven kirkonkylän vanhimpana liikekeskustana muodostunut maakaupan vapautumisen jälkeen 1860-luvulta lähtien. Ilolantien rakennettu ympäristö on olennainen osa Palavasalmelta alkavaa kirkonkylän kulttuurimaisemaa ja historialliseen tiestöön, liikenneoloihin ja asutukseen sekä palveluihin tukeutunutta rakennusperintöä. Museoviraston VAT-alueen raja kulkee Nahkurintieltä, sijoittaen loppuosan Ilolantiesta paikallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Vuonna 1987 Keski-Suomen museon rajaama aluekokonaisuus pitää nykyisin sisällään sekä valtakunnallisia että paikallisia arvoja.

Saarijärven kirkko ympäristöineen on arvioitu valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi ympäristöksi Keski-Suomen maakuntakaavassa. Ilolantien rakennettu ympäristö kirkon itäpuolisella alueella on vanhempana kirkonkylän rakennusperintönä osa tätä valtakunnallisesti arvokasta rakennettua ympäristöä. Säästölän kiinteistöllä on maisemallisesti tärkeä merkitys Ilolantien alkupään rakennushistoriallisesti, liikehistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokkaana jugendvaikutteisena entisenä pankkirakennuksena.

Kirkko, tapuli, vanha hautausmaa sekä sen sankarihauta-alue ovat keskeisiä maisemassa, mutta myös Palavasalmen rannalle ja pappilankannakselle sijoittuvat 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen asuin-, julkis- ja liikekiinteistöt, jotka valtakunnallista rakennettua ympäristöä ajatellen liittyvät luontevasti Ilolantien rakennusperintöön 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Palavasalmen ranta-alueilla on ollut myös merkittävä joukko kirkonkylän käsityöläisliiketoiminnan harjoittajista, jotka myös aikanaan lisäsivät Ilolantien kauppaliikkeiden toimintaa. Ilolan talon pihapiiri lisää raitin intiimiä tunnelmaa. Entinen Seurahuoneen ympäristö ja muutoinkin Ilolantien uudempaa liikekeskustaa rajaavat kiinteistöt ovat luonteeltaan 1900-luvun puolivälin ja jälkipuolen korjaus- ja lisärakentamisen edustajia, joskin mittakaavallisesti yhdistettävissä myös vanhempaan 1800-luvun kerrostumaan. Puurakennukset ovat Ilolantien varressa väriykseltään vaaleita; yleisilmeeltään keltaisia tai valkoisia. Punamultaa ei alueen rakennuskannassa ole käytetty enää viime vuosina. Punamultaisia ovat ainoastaan Ilolan piharakennukset maatioille ominaiseen tapaan.

Ominaista alueen puurakennuskannalle on, että ne ovat pääosin pystylaudoituksella (peiterima) vuorattuja ja satulakattoisia rakennuksia. Koristeaiheet ovat karsiutuneet ajan mittaan erilaisissa peruskorjauksissa pois, kadun puurakennuskannan nykyilme henkii enemmänkin 1900-luvun ensimmäisen puolikkaan rakentamisen ihanteita ja tyylikausia. Ikkunatyypeistä alueella on T-karmia yhä edelleen käytössä runsaasti. Alueen vanhinta rakennuskantaa nykyään edustavat Ilolan tilakeskus, Säästölän kiinteistö, Seurahuoneen kiinteistö ja sen pihapiirissä sijaitseva Lampisen talo, ulkoasultaan muuttunut Wahlmanin huvila, Puistokoti sekä liikerakennuksena yhä edelleen toimiva ja osin laajennettu Tervalan kiinteistö. Muu rakennuskanta on rakennettu vasta sotien jälkeen, maisemallisesti merkittävässä osassa Ilolantien alueella ovat Säästölän ja Wahlmanin huvilan väliin jäävä, vuonna 1965 valmistunut Kaivokankaan kaksikerroksinen liike- ja asuinrakennus sekä ns. Riitan Pub:n talo, joka ulkoasultaan on selkeästi jälleenrakennuskauden leimaama.

kuvaus:

Alueen rakennuskanta koostuu pääosin puurakennuksista, joita on säilynyt eri aikakausilta; aina 1800-luvun loppupuoliskolta moderniin aikaan saakka. Alueen rakennuskannassa on nähtävissä 1950-1960-lukujen aiheuttama murroskausi, joka vaikutti alueen rakennuskannan peruskorjauksiin sekä uudisrakentamiseen, jota tuolloin tehtiin. Huolimatta moni-ikäisestä ja -näköisestä rakennuskannasta, alueen vihreämpäristö ja tielinjaukset tekevät alueesta idyllisen kokonaisuuden. Rakennukset ovat mitoituseltaan normaalia asuinrakentamista suurimittakaavaisempia, vanha keskustan kantatila Ilola on vanhimpia tilakeskuksia kirkonkylällä. Useimmat alueen rakennuksista yltävät kahteen kerroskorkeuteen. Pohjakaavaltaan alueen rakennukset ovat pääosin suorakaiteen muotoisia. Rakennukset useimmissa tapauksissa sijoittuvat pitkä sivu kadun suuntaisesti.

Osa rakennuksista on uudistunut voimakkaasti ja alueelle sijoittuu myös jälleenrakennuskauden asutusta. Jälleenrakennuskauden ulkoasussa on säilynyt Ilolatie 5:ssä sijaitseva Railin Pub- niminen anniskeluravintola. Se on tyypilliseen tapaan puolitoistakerroksinen, vaakavuorattu puurunkoinen rakennus, jossa on harjakatto ja standardi-ikkunat. Muut sotien jälkeen valmistuneet rakennukset ovat sijoittuneet Ilolantien päähän, lähelle maalliliikettä ja grillikioskia. Niitä ovat esimerkiksi Kujala Ilolantie 14:sta, joka on valmistunut vuonna 1958 ja on säilynyt rakentamisajankohdalleen ominaisessa asussaan. Ulkopinnaltaan rapattu Hankala on valmistunut vuonna 1952. Kaksikerroksinen asuinrakennus Ilolatie numero 18:sta on myös alkuperäisessä asussaan säilynyt poikkeuksellisen hyvin. Ilolantien varressa olevista taloista vain Kuusikko on nuorempaa rakennuskantaa, se on valmistunut Seurahuonetta vastapäätä vuonna 1970 matalaksi omakotitaloksi. Muholan kiinteistö osoitteessa Ilolantie 11 ei myöskään kuulu Ilolantien jälleenrakennuskauden kerrostumaan, sillä se on valmistunut vuonna 1968.

historia:

Ilolantie muotoutui Palavasalmen kanssa ensimmäiseksi varsinaiseksi liikekeskusta-alueeksi Saarijärvellä. Sen syntyhistoria alkaa jo vuodesta 1859, kun maakauppa vapautettiin ja ensimmäiset kauppiat perustivat maakauppansa Saarijärvelle. Kauppojen läheisyyteen muuttivat myös käsityöläiset liiketiloineen sekä virkamiehet. Liiketoiminta syntyi luontevasti kirkon läheisyyteen, sillä kirkko oli paikka jonne väki koko seurakunnan alueelta kokoontui yleensä kerran viikossa. Samalla ihmiset saattoivat hoitaa asioitaan myös kauppiaiden kanssa. Kirkon läheisyydessä oli toki ollut asutusta jo ennen maakaupan vapautumistakin, mutta rakentaminen kiihtyi liiketoimintamahdollisuuksien vapauduttua. Ilolan tilan omistanut Hytösen suku vaikutti osaltaan Ilolantien ja sen mukaan 1900-luvun alun Saarijärven kirkonkylän kehittymiseen. Alkujaan suku omisti Ilolantien maat, joille syntyi monipuolinen liiketoiminnan alue. Lisäksi Hytösen suvun tila Ilola, on ollut merkittävä rakennuskokonaisuus Ilolantien maisemassa. Suku osallistui Ilolantien rakentamiseen muutoinkin; Lusikkalinnana alkujaan tunnettu Seurahuoneen kiinteistö oli alkujaan Hytösen suvun rakennuttama.

Merkittävin maisemallinen muutos on ollut alueen 1800-luvun loppupuoliskon ja osin 1900-luvun alkupuolen puurakennuskannan katoaminen. Suuri osa kauppakartanoista ja suurista asuinrakennuksista on purettu, joillekin tonteille on purettujen rakennuksien paikalle rakennettu uutta, kun taas osa on jätetty rakentamatta. Ilolantien varteen sijoittuu monen Saarijärven historiaan liittyneen paikallisvaikuttajan ja yrittäjän liike- ja asuinkiinteistöt. Merkittävällä tavalla vaikutti paikkakunnan elämään mm. Säästölä, joka rakennettiin pankiksi. Sillä oli myös monenlaista muuta toimintaa historiansa aikana; se toimi kunnallishallinnon keskuksena kun kuntakokoukset järjestettiin aikanaan rakennuksessa, siellä oli koulutoimintaa ja majoitettiinpa rakennukseen perimätiedon mukaan venäläisiä vallitusupseerejakin vuosina 1919-1917. Wahlbergin huvila oli aikanaan kulmakunnan koristus ja sen omistajat monipuolisia liike-elämän toimijoita. Katumaisemasta on kadonnut joitakin Ilolantien historiaan olennaisesti liittyneitä rakennuksia, mutta niistä on muistitietoa tallella edelleenkin.

maastotarkistus:

Ilolantie on varsinkin kesäaikaan yksi idyllisimmistä kadunpätkistä Saarijärvellä, tosin sen luonne on nykyisin muuttunut eräänlaiseksi "takapihaksi" modernille liike- ja kauppakeskukselle. Ilolantien maisemakuva on muuttunut merkittävästi sotien jälkeisenä aikana. Nykyään uhkatekijöitä alueella on useita, mm. tyhjentyneet liiketilat Ilolantien varressa ovat niistä suurin ja käytön puute tulee jatkossa vaikuttamaan mm. alueen rakennuskannan kuntoon.

Palavasalmen näkökulmasta alue asettuu Kirkon editse kulkevana katuympäristönä Säästölän rakennuksen hallitessa katunäkymää. S-marketin massiivinen rakennus rajaa maisematilaa tehokkaasti liikekeskustan suuntaan. Myös Paavontien rakennusperintöön nähden Ilolantien merkitsevyys historiallisena keskustienä on vähentynyt market-tyyppisen uudisrakentamisen ja vanhan rakennuskannan arvonsa mukaisen maisemanhoidon vähentymisen seurauksena. Nykyisin tavalliselle keskusta-alueen käyttäjälle alue ei näy kaupunkikuvassa. Parhain visuaalinen yhteys alueelle on valtatie 13:sta maisemassa. Sieltäkin on kulkijan todellakin kiinnitettävä huomiotaan Ilolantien pusikoista vilkkuvaan rakennettuun ympäristöön. Joiltakin osin ympäristö on valtatie suuntaan jäsentymätön ja viheralueiden osalta levottoman oloinen. Valtatie 13:sta avautuu nykyisin näkymät, joissa erottuu kirkko,

hautausmaa, Uusi-Säästölä ja Säästölän takafasadi, myös Puistokoti näkyy valtatielle. Seuraavana vilkahtaa Nahkurintien risteysen jälkeen hieman Ilola, jonka jälkeen Gummerruksen graafinen postmodernistinen rakennus Seurahuoneen kanssa samassa pihapiirissä ja näkyen ehkäpä kokonaisuutena parhaiten maisemallisesti. Raittikuvassa tulisi kuitenkin tehdä maisemallisista syistä kulttuuriympäristön arvot tunnistavan viherympäristön yleissuunnitelman mukaista kunnostamista sekä rakennusperinnön arvostavia korjaus- ja ennallistamistöitä erityisten suojeluasemakaavaan sidottujen rakennustapaohjeiden pohjalta.

Huomionarvoista on, että alue muodostuu lähes kokonaan puurakennuksista tai rapatuista, puurunkoisista rakennuksista. Puurakennukset muodostavat maiseman ominaispiirteet alueella ja sen kulttuurihistoriallisen arvoperustan. Kerrokorkeus on aluella maksimissaan 2 kerrosta, rakennuskanta on harjakattoista ja perinteiselle puurakennuskannalle ominaisesti symmetriaan perustuvaa.

arviointi:

"Saarijärven kirkko ympäristöineen

Saarijärven kirkko ja tapuli ovat säilyttäneet hallitsevan asemansa ympäristönsä uudistumisesta huolimatta. Kirkon eteläpuolella sijaitseva urheilukeskus on pitänyt kirkkonäkymän avoimena. Kirkon itäpuolella on säilynyt joukko vanhan kirkonkylän rakennuskantaa (kirkko 1846-1849, tapuli 1865, vanha hautausmaa 1600-luvulta). Ilolantien vanhasta liikeraitista on säilynyt kirkon tuntumassa mm. entinen Saarijärven Säästöpankin liiketalo Säästölä vuodelta 1909 (Yrjö Blomstedt). Kirkon itäpuolella on Paavon museon ja Kunnantuvan muodostama kokonaisuus. Tarvaalan pappila hieman kauempana. "

- Teksti julkaisusta Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museovirasto ja Ympäristöministeriö. ns. RKY-93-kuvailuteksti. Helsinki 1993, s. 207.

"Saarijärven vanha osa

Voimakkaasti kasvaneen ja uusiutuneen keskustataajaman tuntumassa sijaitseva kirkko ja tapuli sekä laaja kirkkotarha ja siihen liittyvä hautausmaa Saarijärven Paavo patsaineen ovat paikkakunnan identiteetin kantavat tekijät. Urheilupuisto kirkon edustalla luo avaruutta ja puistomaisuutta kirkon lähiympäristöön. Kappale Saarijärven kirkonkylän historiaa on säilynyt kirkon ohitse kulkevan maantien varrella. Tarvaalan kappalaisen pappilaan päättyvän tieosuuden varrella on säilynyt rakennuksia, jotka vantavat käsityksen kirkonkylän vanhasta rakenteesta, kunnallishallinnon ja kaupan rakentamistavasta. "

- Teksti Museoviraston esitys valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi ympäristöiksi. VAT-rekisteri /rakennettu ympäristö kuvaus 2000 aineisto, lausunnoilla 2009)

Aluekohteen sisään liittyy useita yksittäiskohteinakin inventoituja rakennuksia tai pihapiirejä, joilla on erityistä arvoa myös yksilöityinä kohteina. Niiden yhteydessä on esitetty erilliset arviot.

lähteet:

Keski-Suomen museo. Saarijärven rakennuskulttuurin inventointi, aluekohde numero 6 Ilolantien kokonaisuus. Inventoijana Päivi Andesson 28.9.1987.

Keski-Suomen museo. Saarijärven rakennuskulttuurin inventointi, aluekohde numero 6 Ilolantien kokonaisuus ja kohdekortti numero 6/7, Ent. Wahlmanin huvila. Inventoijana Päivi Andesson 28.9.1987.

Museovirasto ja Ympäristöministeriö. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. (ns. RKY-93-kuvailuteksti) Helsinki 1993, s. 207.

Museoviraston esitys valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi ympäristöiksi. VAT-rekisteri /rakennettu ympäristö kuvaus 2000 aineisto, lausunnoilla 2009.

Jukka Alapiha ja Jouko Berg: Saarijärven keskustan visuaalisen ympäristön kehittämissuunnitelma 1985.

Saarijärven kirja. Pieksämäki 1963.

Heikki Junnila. Saarijärven historia 1865-1985 -Paavon Saarijärvestä kaupungiksi. Saarijärvi 1995.

Saarijärven museon kuva-arkisto, vanhat valokuvat Ilolantieltä.

Saarijärven tekninen toimisto, kiinteistörekisteritiedot. 2009.